

Tarkassa kuvassa maiden työmarkkinaliikkuvuudessa näkyvät selviä eroja. Empiirisissä luvuissa osoittautuu, että Tanskassa muun muassa siirrytään vertailumaita todennäköisemmin työpaikkojen, ammattien ja alojen välillä. Edelleen Tanskassa liikutaan ahkerasti myös eri työmarkkina-asemien välillä, kuitenkin esimerkiksi siirryttäessä työllisyydestä työvoiman ulkopuolelle pohjoismaista kärki- paikkaa pitää Suomi.

Tuloksista saattaa poimia esimerkiksi huomion, jonka mukaan määräaikaiset työsuhteet näyttävät vertailumaissa erilaisilta. Suomessa ja Ruotsissa määräaikaista työtä tehdään enemmän, mutta määräaikaiset työt muuttuvat näissä maissa harvemmin vakituisiksi kuin Norjassa ja Tanskassa. Lisäksi Suomessa siirrytään herkimmin myös määräaikaisesta työstä työvoiman ulkopuolelle. Johtopäätös siis on, että määräaikaisuus toimii ponnahduslautana Pohjoismaista parhaiten Tanskassa ja Norjassa.

Tutkimuksen yleiseksi lopputulemaksi jää, että flexicurity-logiikka on Tanskan joustavien

ja vaivatta liikkuvien työmarkkinoiden taustalla. Kaikkiaan Suomi ja etenkin Ruotsi jäävät tutkijoiden mukaan liikkuvuusmittapuul-la useassa kohdassa kahdesta muusta vertailumaasta jälkeen. Ylipäätään kullekin maalle tyypillisten työmarkkinainstituutioiden vaikutuksia joustavuuden itsenäisinä selittäjinä ei pidä aliarvioida. Instituutiot eivät kuitenkaan jää ainoiksi liikkuvuuden taustatekijöiksi. Ilmeisin esimerkki tästä on Norja, joka ei tutkijoiden mukaan instituutioidensa puolesta ole mikään joustoturvan puhtain malli. Sen sijaan Norjan korkeiksi osoittautuneiden liikkuvuuslukujen taustalla saattaa heidän mukaansa olla muun muassa maan vahva talous- ja työllisyystilanne.

Anna Väisänen

¹ Julkaisu saatavilla myös osoitteessa <http://www.norden.org/fi/julkaisut/julkaisut/2010-515>

Työ ”kulta-ajan” työsuuhdesidonnaisen turvan purkamisen jälkeen

■ *Guy Standing: Work after Globalization. Building Occupational Citizenship. Cheltenham, Edward Elgar. 2009. 366 s.*

Ne, jotka torjuivat kirjani Työelämän huonontumisen lyhyt historia ”pessimistisenä kärjistyksenä”, joutunevat johdonmukaisuuden nimissä hylkimään myös ILO:n työelämäntutkijan ja Bathin yliopiston taloudellisen turvallisuuden professorin Guy Standingin kokoavaa analyysia globaaleista muutoksista työmarkkinoiden rakenteesta, työsuhteista ja koetusta hyvinvoinnissa. Tarina työn vaihtosuhteen keskimääräisestä huonontumisesta ja työn antaman elämänhallinnan heikkenemisestä

on näet aivan sama akuuttiin finanssikriisiin ulottuvalta tutkimuspohjalta, mutta johtopäätökset ulottuvat pidemmälle ja myötäilevät osin uutta italialaista prekaarimarxilais- ta ajattelua palkkatyön puitteiden romahduksesta kansalaisyhteiskunnan vapautumisen alkuna kulta-ajan työpaikalle ja työvoiman uusintamiselle alisteisesta elämäntyylisestä.

Toisen maailmansodan jälkeisenä ”kulta- aikana” palkkatyön myymistä tavarana markkinoiden kulloisillakin ehdoilla lievennettiin kommunismin estämiseksi ansiosidonnaisilla eläkkeillä, sairaspäivärahoilla ja työttömyys- turvalla eikä vähimmin eriasteisella työsu- heturvalla, jota osaltaan takasivat neuvotte-

luosapuoleksi hyväksytty ay-liike ja työlainsäädäntö (valtio kolmantena työmarkkinaosapuolena). Miehisen tehdastyön ja toimihenkilötyön tavaramuotoisuuden purkamista (Karl Polanyi, T.H. Marshall) Standing arvostelee fiktioksi sikäli, että se vasta vakiinnuttikin vierasmääräytyneen työn elämän keskioön, sulki marginaaliin korvauksetta tehtävän kotityön ja itsenäiset ammatinharjoittajat sekä jätti huomiotta luomistyön ja leikin, joita harjoitetaan niiden antaman sisäisen palkinnon eikä ulkoisen korvauksen vuoksi. Voidaan hyvin katsoa Adam Smithin ja Karl Marxin edistyskertomusten yhtenevän siinä, miten he arvottivat työnantajalle tehtävän ja työnantajan johtaman työn ainoaksi tuottavaksi työksi.

Standing pitää perinteistä palkkatyötä vieraannuttavana ja ihmisten potentiaalia tyypistävänä. Tämä olisi nyky-Suomessa niin rohkeasti sanottu, ettei kukaan arvovallastaan huolehtiva työelämäututkija rohkene niin sanoa, jos edes ajatella mitään sen suuntaista. Siitä kun saisi todellisuudesta vieraantuneen elitistin ja yhteishyvän vihollisen leiman.

Arvotettiinpa kulta-ajan työmarkkinakanalaisuuden rajoituksia miten hyvänsä, sen purkautumisen syistä vallinneen yksimielisyys. Kun talouskasvu länsimaissa vuonna 1974 romahti neljän prosentin vuositasostaan markkinoiden saturoiduttua kulutustavaroista ja agraarityövoiman jo siirryttyä ”tuottavampaan” työhön, voiton suhdeluku laski ja pääoman osuus kakusta uhkasi pienentyä vahvan ammattiyhdistysliikkeen takia. Voiton suhdelukua lähdettiin epäonnistuneen elvytyskauden jälkeen nostamaan halventamalla työn hintaa globaalin halpatyövoiman turvin (kapitalismin eriaikainen kehitys). Lännessäkin on jouduttu tekemään enemmän samalla rahalla tai sama vähemmällä rahalla epävarmemmin ehdoin. Ay-liikkeen valta-asemat on pitkälti menetetty Pohjoismaita myöten, ja työlainsäädäntö jää kuolleeksi kirjaimiksi uudentyypisissä piilotyösuhteissa.

Uhrausten hinnalla on saatu epävarmoja kasvusyklejä, kuten 1990-luvun it-buuri ja 2000-luvun kiinteistöbuuri lähinnä halvan

koron turvin, jonka hintaa nyt peritään julkisia palveluita leikkaamalla yksityisen keinotellun laskujen maksuksi – nyt jo toistamiseen. Tätä varmempi tulos on pääomatuloilla eläjien nousu uudeksi tasaverotetuksi rälssiksi, joka ei koe kohtalonyhteyttä sijaintipaikkonsa kustannuksia progressiivisesti maksavaan väkeen. Keskimääräinen vauraus on kasvanut, mutta vertailuperustainen tyytymättömyys ja pudotuspeli tuottama keskinäinen kaunaisuus ja epäily vastaavasti lisääntyneet. Keskinäinen luottamus korvataan litigaatioilla.

Standing analysoi muutosta ennen muuta työn satunnaistumisena (casualization), mikä tarkoittaa yrittäjärisikin siirtämistä työntekijälle tarvittaessa käyttöön tulemisena (ja maksuttomana odotus- ja valmistautumistilana), vuokratyönä, torppariyrittäjyytenä ja muuna ulkoistamisena, jossa eläke- ja sairaus-turva jää työntekijän vastuulle. Hän kiinnittää huomiota itseriistoon ja -valvontaan, jota on harjoitettava jatkuvasti ja korvauksetta saadaksesen tilaisuuden työkorvaukseen edes joskus. Mitä epätyypillisemmäksi ennen tyyppillinen palkkatyö käy, sitä enemmän sen vaatimukset alkavat kolonialisoida ihmisten aikaa ja mieltä. Tarvittaessa töihin tulevan odotus-tila tai vakinaisen kotipäivystys kännykän ja laptopin ääressä merkitsevät Standingille vieraantuneen labourismin ääripistettä, työn irvikuvaa, josta on pakko päästä parempaan jo tilanteen epäinhimillisyyden vuoksi.

Standingin työreformi yleistää epävarmuuskokemuksen pohjaksi uudentyypiselle intressiedustukselle. Hän ei ole purkamassa ay-liikettä sieltä, missä sitä vielä esiintyy, vaan laajentaa yhteistoiminnan työsuhteiden ulkopuoliseen työvoimaan. Taloudellisen turvallisuuden tutkija havaitsee lupaavia merkkejä ammattikuntamaisesta järjestäytymisestä aina New Yorkin freelancereista ja Kanadan keikkailevista kustannustoimittajista Intian katumyyjiin ja Vancouverin seksityöläisten osuuskuntaan. Kunhan kilpailulainsäädännön tuottamat esteet vain saataisiin puretuiksi, uudet killat voisivat neuvotella kollektiivisesti työn hinnasta, laatia minimisopimuksia, jär-

jestää vakuutusturvaa, mikrolainoja ja tarjota koulutusta. Samalla niihin kuuluminen ankuroisi ammatti-identiteetin yhteisöön, jonka jäsen saisi vertaisten tunnustusta ja kollegiaalista ystävyyttä vailla epäsolidaaristavaa tulokilpailua.

Vaikka yhteisön eulogiaa pidettäisiinkin kommunitaristisena siirappina ja näkemystä käsityöläisistä skemaattisena romantisoitina, ajatus oman työnsä myyjien intressiedustuksesta on sekä realistinen että tarpeellinen. Jos ulkoistamisen alin lenkki pystyy edes osittain vapautumaan ostajien ja välittäjien armoilla työskentelystä velkasuhteessa, se nostaa väistämättä globaalia työn hintaa kohti säällistä toimeentuloa ja helpottaa siten myös länsimaiden paineita kilpailla kehitysmaiden laittomilla työehdoilla. Samalla niin sanotun luovan luokan edustajat sitoutunevat enemmän ammattiinsa kuin kulloiseenkin palkanmaksajaansa. Meillä SAK:n strategiaan on kuulunut työllistettävyyden ylläpitäminen työnantajan ja työntekijän yhteistyöllä, nyt kun työsuhteturvaa ei voi entiseen tapaan taata. Samaan viittaa Tuomo Alasoinikin suosittaessaan uudenlaista psykologista sopimusta työnantajan ja työntekijän pitkäaikaisen keskinäisen sitoutumisen sijaan.

Persoonallisen riippuvuuden muuttaminen tasavertaisemmaksi neuvotteluasemaksi muuallakin kuin työlainsäädännön turvaamissa työllistymisen muodoissa kulkee kirjan punaisena lankana loppuun asti. Yhteisönostalgia liittyy siinä tarkoituksessa outoon seuraan, nimittäin ekonomistiseen ja marxilaiseen markkinasopimuksen korostukseen. Jos työn oheisedut, kuten eliittityöläisten terveydenhoito- ja eläketurva, korvattaisiin selvällä rahapalkalla, työ tavaramuotoistettaisiin johdonmukaiseen loppuunsa ja vapautettaisiin eettisestä painolastista, mikä kuitenkin ei kuulu risteävien etujen sanelemaan markkinasopimukseen työn myymisestä. Standing näkee työpaikkaterveydenhoidon ja muut työsuhte-etuudet kultaisina kahleina, joiden avulla myös itsenäiset professiot on sidottu organisaatioalamaisuuteen. Hän omis-

taakin runsaasti huomiota ammatillisen autonomian, professioiden itsesäätelyn ja kutsumusetiikan rapautumiseen uuden julkishallinnon myllytyksessä.

Näin ollen uusliberalistiselle kaudelle etenkin USA:ssa luonteenomaista työsuhte-etuksien karsimista pitäisi tervehtiä vapautumisena henkilökohtaisesta painostuksesta. Työhyvinvointikonsultit ja -kouluttajat voisivat nostaa kollektiivisen äänensä palkan ulkopuolisten sidonnaisuuksien katkomista vastaan, jos heillä ammatinharjoittajien kiltta olisi; työn julkea tavaramuotoisuus näet kivaiksi markkinat heidän loihtimaltaan yhteishengeltä.

Ajatus työsuoritusten rahakorvauksesta lisää kieltämättä yksilön liikkumatilaa ja vähentää henkilökohtaista riippuvuutta suojelejoista. Se ei edusta antimodernistista kaipuuta vastavuoroiseen palvelustenvaihtoon vaan tunnustaa työnjaon edut ja suo yksilölle liikkumatilaa.

Standing jatkaa emansipaatiota ristiriidan kärjistämisen kautta tahtoessaan vapauttaa markkinat kilpailun vääristymiltä myös yritystukien, hintasubventioiden ja köyhille annettujen ostosetelien osalta, mutta rajoittaa rikkaimpien vapautta ottaa riskejä köyhien kustannuksella muun muassa tulokattolla. Tässä hän hehkuu sosialistisimmillaan. Koska voitot harvoin on saatu omilla ansiolla, vaan useammin edellisten sukupolvien työllä, ne voidaan sosialisoida sukupolviosingoksi köyhille. Ehdotus immateriaalioikeuksien poistamisesta turvaa samaan logiikkaan vedotessaan keksintöihin general intellectin hedelminä. Näin siis vaikka patentti sotisi vapaata ammatinharjoittamista, ylempää oikeushyvää vastaan. Epävarmaa mielestäni kuitenkin on, hyödyttäisikö vaikkapa tekijänoikeuskorvauksen poistaminen ja vapaa piratismi nykytilanteessa prekariaattia vai jakelukanavien yliomistajia. Vaikka yhteinen luomistyö esimerkiksi netissä moninkertaistaa yksilön mahdollisuudet ja tiede perustuu oikeuteen käyttää yhteistä tietopääomaa (creative commons), immateriaalikorvausasiaan liittyy

kuitenkin työn ja pääoman eturistiriita, jonka huomiotta jättäminen siirtää ideoinnin todellisen yhteiskunnan ulkopuolelle.

Kansalaispalkan tai -osingon Standing arvelee vihdoinkin tasavertaistavan kotityön ja yhteisten asioiden hoitamisen palkkatyön kanssa sekä vähentävän hänen diagnosoidunsa hoiva- ja ystävyysovajetta. Johtopäätös kansalaispalkan siunauksista yhteiskunnalle riitelee hieman Standingin premissin kanssa: jos elämän alistaminen pääoman arvonalisäykselle on pervertoinut kansalaiset passiivisiksi ja ahneiksi kuluttajiksi, sukeutuisiko heistä tonnin korvauksella kunnallisaktivisteja ja järjestäytyneitä omaishoitajia? Britannian viime vuosikymmenten lohduttomat esimerkit köyhyysskulttuurista osoittanevat, kuinka sosiaaliturvalla eläen voi jatkaa ja syventääkin tavaramuotoisen elämäntavan paheita, ei vähiten

passiivisen tympääntyneitä kuluttaja-asennetta koko elämään. Mutta väite perusturvallisuudesta empatian ja yleisiin asioihin suuntautuvan mielenkiinnon ehtona saa kyllä vahvaa tukea muun muassa traumapsykologiasta.

Kirjan vähäisinä heikkouksina mainitsen paikoin epämääräisen dokumentaation (aina ei tiedä, mistä maasta ja milloin puhutaan ja mihin tilastotutkimukseen tarkasti ottaen vedotaan), vyöryttävän esitystavan ja ikävälukuisen sivuformaatin. Ne eivät paina sen rinnalla, että kokoava tutkimus on taloutta, historiaa, filosofiaa ja työhyvinvointitutkimusta yhteen punova, johdonmukaisesti argumentoitu esitys, johon varmasti palataan yhä uudestaan.

Juha Siltala

Muovaako kulutus työtämme?

■ **Ilkka Halava & Mika Pantzar: Kuluttajakansalaiset tulevat! Miksi työn johtaminen muuttuu? Helsinki, EVA. 2010. 59 s.**

Elinkeinoelämän valtuuskunta on äskettäin julkistanut tulevaisuudentutkija-yritysvallmentaja Ilkka Halavan ja kulutustutkija Mika Pantzarin raportin työhön kohdistuvien odotusten ja käyttäytymismallien muuttumisesta. Suppeudestaan huolimatta se antaa enemmän älyllisiä virikkeitä kuin moni kirja.

Kirjoittajien perusteeksi on yksinkertainen: yhteiskunnallinen kehitys on johtanut länsimaissa omaehtoiseen luovuuteen ja itseohjautuvaan ajankäyttöön tähtäävän elämänsenteen yleistymiseen. Aiemmin asenne on ilmennyt lähinnä vapaa-ajan ja kulutuksen alueilla, mutta nyt se on tunkeutumassa myös työelämään. Kuluttajakansalaiset eivät välttämättä enää mukaudu mukisematta organisaatioiden heille tarjoamiin tehtäviin, työn teke-

misen tapoihin ja työaikajärjestelyihin. Sen sijaan he kysyvät, millä ehdoin työn tekeminen voi muodostua heille itselleen merkitykselliseksi ja toteutustavoiltaan riittävän mielekkääksi. Asenne eroaa radikaalisti tuottajuutta ja työelämän arvoja korostavasta elämänsenteestä, joka oli hallitsevana vielä 1950-luvun Suomessa.

Tämä kehitys asettaa kirjoittajien mukaan organisaatioiden johtamisen suurten haasteiden eteen. He viittaavat Daniel Pinkin kirjaan ”Drive: The Surprising Truth About What Motivates Us” (2009) esittämään teesiin, jonka mukaan huippusuoritukset pohjautuvat nykyisin ennen muuta hyviin ja toimiviin ihmissuhteisiin, suureen autonomiaan sekä systemaattiseen osaamisen kehittämiseen. Työpaikan saaminenkaan ei synnytä enää suuria kiitollisuuden tunteita ja tästä kasvavia lojaliteetin vaatimuksia. Ihmiset ovat valmiita jatkamaan jonkin organisaation palvelukses-